

Toekomstbestendig opleiden: de leraar als docent of als coach?

Een vraag die me al sinds ik in opleiding was tot pedagoog bezig houdt, is de volgende (vrij vertaalde) vraag uit het gedachtengoed van Hannah Arendt¹, waarin ze twee uitersten binnen het onderwijs onderscheid:

Laat je het kind beïnvloeden door de wereld of laat je de wereld beïnvloeden door het kind?

Deze vraag was al uitdagend genoeg toen het toekomstige werkveld en het dagelijks handelen nog werden bepaald door zuilen en gekarakteriseerd door redelijk overzichtelijke beroepen en ambachten. Hoe kunnen we vandaag de dag deze vraag echter beantwoorden in een toekomst die verre van voorspelbaar is? Het gedachtengoed van Arendt heeft ook tijdens bezoeken aan innovatieve scholen vanuit de kenniskring vaak mijn waarnemingen bepaald. In dit stuk zal ik enkele waarnemingen benoemen en aangeven hoe zij invloed uitoefenen op mijn dagelijks handelen binnen de Fontys Lerarenopleiding in Tilburg.

Wat zie ik bij leerlingen tijdens schoolbezoeken?

Tijdens de schoolbezoeken zijn we in gesprek gegaan met docenten, leerlingen en teamleiders. Wat me in het gedrag van leerlingen opviel, was een bepaald zelfbewustzijn en vooral mondigheid. Ze streven binnen de nieuwe onderwijsconcepten naar zelfverantwoordelijkheid, maar zowel leerlingen zelf als hun docenten geven aan dat ze hierin hulp nodig hebben.

Wat zie ik bij professionals?

Een opvallend punt dat op alle scholen terug komt, is de focus die er wordt gelegd op coaching en begeleiding. Hierin is wel een duidelijke 'knip' tussen onder- en bovenbouw te zien. In de onderbouw lijkt de nadruk te liggen op vakoverstijgend werken en denken, zelfsturing en gepersonaliseerd leren van leerlingen. Er wordt daarom gevraagd om professionals die leerlingen kunnen coachen in het verbeteren van hun executieve vaardigheden. Daarnaast is de begeleiding veelal gericht op de persoonsvorming van leerlingen. In de bovenbouw ligt de nadruk echter op de vakinhoud van afzonderlijke vakken. Deze nadruk is vaak het gevolg van de druk die docenten ervaren om met leerlingen goede resultaten te behalen bij landelijke examens.

Wat zie ik bij teamleiders?

De teamleiders die we hebben gesproken stralen een bepaalde moed uit. Daarnaast zie ik ook een groot geloof in het onderwijsconcept van de school en een persoonlijke betrokkenheid hierbij. Wat ik echter ook waarnam, is dat de door de teamleiders geschetste werkelijkheid in de praktijk niet altijd sterk tot uiting komt. De praktijk lijkt weerbarstiger dan de ambities van de schoolleiders. Ik kan me voorstellen dat schoolleiders onder grote druk staan: niet alleen een mooi nieuw schoolgebouw, maar ook een gewaagd concept trekt ouders en nieuwe leerlingen aan. Het is voor scholen steeds belangrijker geworden om je van andere scholen te onderscheiden.

Vernieuwing verkoopt, waarbij ik wil opmerken dat een nieuw onderwijsconcept leerlingen en vooral ouders de schijnzekerheid lijkt op te leveren goed voorbereid te zijn op de toekomst. Wat me in lijn hiermee is opgevallen, is dat de tevredenheid van ouders en leerlingen ook een steeds grotere rol inneemt. Ouderbetrokkenheid lijkt een belangrijk speerpunt te zijn binnen scholen. Dit uit zich bijvoorbeeld in veel inzage voor ouders in het dagelijks reilen en zeilen van hun kinderen. Wat mij

---

¹ Arendt, H. (1977). *Between past and future*. New York: Viking Press

betreft soms te veel. 'Your parents are watching you...' is een idee dat me vaak bekwam bij een schoolbezoek. Als APV docent met als favoriet thema ontwikkelingspsychologie geloof ik dat adolescenten het nodig hebben om te experimenteren met gedrag, zonder dat ouders hier met hun neus bovenop zitten. Bovendien hanteerde een van de scholen nog cijfers voor vakken, omdat de ouders hier waarde aan hechtten, niet omdat dit zo zeer paste binnen het nieuwe onderwijsconcept. Aangezien mijn man en ik zelf een dochter verwachten, heb ik tijdens mijn deelname aan de kenniskring de rol van ouders in het onderwijs met extra interesse gevolgd. Zelf ben ik altijd een streber geweest op school. Ik kreeg met mijn cijfers thuis veel waardering. Hoe zou het voor mij zijn om geen cijfers van mijn dochter te zien? Ik kan me voorstellen dat hier ook een gesteld vertrouwen van ouders in hun kind nodig is. Daarnaast lijkt het mij zeer uitdagend om met mijn kind een goede school uit te kiezen. Hoe weet je immers wat het beste onderwijs is voor de ontwikkeling van jouw kind, als de toekomst zo aan snelle veranderingen onderhevig is?

Wat zie ik bij studenten?

De studenten van onze lerarenopleiding die wij in actie hebben gezien, stralen een groot enthousiasme uit. Wat ze onder andere waarderen is de meer gelijkwaardige relatie met leerlingen en het ontwerpen van lesmateriaal met collega's. De studenten die ik zelf heb gesproken geven aan dat ze op de opleiding graag meer focus hadden gezien op curriculumdesign, formatief toetsen en samenwerkend leren.

Mijn waarnemingen vertaald naar mijn dagelijkse praktijk...

Als collega binnen de vakgroepen van FLOT

In mijn gesprekken met vakdocenten binnen FLOT vallen mij de gemengde reacties op toekomstgericht onderwijs op. Bij bepaalde collega's roepen innovaties enthousiasme op om met nieuwe ideeën aan de slag te gaan, die zij wellicht al langer hadden. Bij anderen roepen de ontwikkelingen ongemak op: bij hen heerst het gevoel dat het eigen vak onder druk staat en dat de inhoud en de kwaliteit ervan in de toekomst minder belangrijk wordt gevonden. Dit sluit in bepaald opzicht aan op de waarnemingen die ik tijdens schoolbezoeken heb gedaan: in de onderbouw lijkt de nadruk minder op specifieke vakken te liggen en meer op coaching en vakoverstijgend werken. Ik kan me het ongemak dus wel voorstellen. Zelf herken ik mij daar niet zo sterk in, omdat ik als APV docent niet door één vakspecifieke bril kijk. Ik denk dat het belangrijk is om vanuit FLOT aandacht te hebben voor dit ongemak. Te meer omdat ik het gevoel heb dat er bij een klein aantal collega's naast ongemak over wat er met hun vak gebeurt, ook angst lijkt te bestaan voor de invloed die dit heeft op de vormgeving en inhoud van hun baan, of de mogelijkheid om met hun passie bezig te zijn.

Wat ik erg mooi vond in mijn eigen vakgroep aardrijkskunde (waaraan ik als APV docent gekoppeld ben), is dat we een inhoudelijke discussie hebben kunnen voeren over de consequenties van onderwijsvernieuwingen voor ons onderwijs. Dit leverde geanimeerde en soms ook pittige gesprekken op, maar bovenal leidde dit tot twee uitspraken die ik als mooie basis zie voor verdere gesprekken over dit onderwerp. De eerste uitspraak betreft de samenwerking binnen FLOT: "Er is behoefte aan meer afstemming tussen collega's van vakdidactiek, vakinhoudelijke vakken, APV en andere vakgroepen". De tweede uitspraak betrof een vraag: "Moeten we er als opleiding naar streven om één bepaald type aardrijkskundedocent op te leiden, of is het ook mogelijk dat studenten slagen met verschillende vaardigheden en kwaliteiten?" De ene student bijvoorbeeld als vakexpert en een ander als sterke pedagoog.

Vanuit mijn rol als SLB

Zoals eerder benoemd vond ik het enthousiasme van onze studenten die werkzaam zijn in de bezochte scholen aanstekelijk en inspirerend. Tegelijkertijd maak ik me ook zorgen om de druk die nu al op veel van hen ligt. Het werken in een nieuwe onderwijsvorm lijkt van studenten te vragen dat zij een stapje harder lopen en ook in hun eigen tijd nog veel met het werk bezig zijn. Gezien het aantal studenten dat ik spreek dat kampt met klachten als overwerktheid en hoge verwachtingen van

zichzelf, voel ik me vanuit mijn rol als vierdejaars studieloopbaanbegeleider ook geroepen om de studenten hierin weerbaarder te maken.

Vanuit mijn APV docentschap

Vanuit mijn specifieke vak APV, willen we studenten een kritische kijk op de praktijk meegeven. Gezien de kanttekeningen die er deze week in verschillende media verschenen over innovatieve onderwijsconcepten (na aanleiding van het inspectierapport *'De staat van het onderwijs'*²), lijkt me dit belangrijker dan ooit. Het vraagt mijns inziens veel lef van studenten om kritisch naar het onderwijsconcept van hun school te kijken, wanneer ze zich tegelijkertijd zo betrokken voelen binnen hun school.

Als ik dit puur op mijzelf betrek als lerarenopleider, dan maken onderwijsinnovaties ook bij mij veel enthousiasme los. Ik heb dit mogen ervaren in de ontwikkeling en uitvoering van het vernieuwde APV curriculum. Hierin willen we de student opleiden tot een autonome, onderzoekende en betekenisgerichte docent. Dit past inhoudelijk heel goed bij de onderwijsontwikkelingen die ik heb gezien tijdens schoolbezoeken: een docent op een innovatieve school zet als betekenisgerichte docent het leren van leerlingen centraal en stemt het handelen af op individuele leerlingen. Als autonome docent durft de student zichzelf te zijn. Hij of zij heeft immers binnen de scholen die we hebben gezien nieuwe handvatten nodig in de pedagogische relatie met leerlingen. Het terugvallen op een bepaald gezag of status lijkt in mijn ogen steeds minder goed samen te gaan met het docentschap dat ze op innovatieve scholen wensen. De student zal daarom meer vanuit zichzelf de relatie met leerlingen moeten vormgeven. De onderzoekende docent tot slot, sluit goed aan bij het inspelen van docenten op de persoonlijke begeleidingsvraag van leerlingen. Inhoudelijk zitten we dus naar mijn mening met het nieuwe APV programma op de goede weg.

Bovendien past ook de manier waarop we het nieuwe programma binnen FLOT uiteenzetten, bij de innovatieve manier van werken die we op scholen gezien hebben: ook in ons curriculum staat het leren van de student centraal. Kernidee binnen APV is dat studenten actiever kennis verwerken als deze op dat moment betekenisvol is voor hen. Dus geen vast curriculum meer met een stramien van vaste tijdstippen voor vaste thema's, maar vrijheid voor studenten om zelf keuzes te maken. Dat ik dit jaar en afgelopen jaar heb mogen bijdragen aan deze ontwikkeling, stemt me trots.

Ik zie echter ook dat ik me soms in het enthousiasme rondom onze eigen innovatie heb laten meeslepen. Kanttekeningen die collega's vorig jaar plaatsten rondom het vrije karakter van het nieuwe programma (en of studenten hier wel mee om kunnen gaan) wuifde ik weg en deed ik af als onnodige angst of doemdenkerij. Een jaar later echter, zijn sommige van deze kanttekeningen nu uitdagingen waarmee we kampen. Veel studenten raken nu naar mijn mening een dieper niveau van leren aan dan voorheen, maar er is ook een groep die schittert in afwezigheid. Deze studenten hebben klaarblijkelijk andere prikkels en begeleiding nodig om tot diepgaand leren te komen. Het is dus voor mij van belang om naast enthousiasme, zelf ook een kritische houding aan de dag te leggen. Net zoals ik dat verwacht van mijn studenten.

Vanuit mijn IO-schap

Ik denk dat ik en andere collega's binnen FLOT veel kunnen leren van de opleiding omgangskunde. Studenten omgangskunde die ik spreek tijdens mijn werkzaamheden als instituutopleider in Rotterdam, beschrijven de ontwikkeling die zij maken van docent naar coach. Zij hanteren daarbij de werkwijze van het oplossingsgericht coachen, waarbij de leerling het eigen probleemoplossend vermogen aanspreekt. Wat me vooral is bijgebleven uit de gesprekken, is dat studenten aangeven dat deze vorm van coachen soms heel onpersoonlijk en niet betrokken aanvoelt. In plaats van oplossingen aan te dragen, ga je in gesprek met de leerling en laat je hem of haar zelf zoeken naar een oplossing. Hier leert de leerling uiteindelijk het meeste van, maar het zorgt er ook voor dat je als

---

² Inspectie van het Onderwijs (2019). *De Staat van het Onderwijs 2019*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

docent een leerling soms ziet falen, of dat het heel lang duurt voordat een leerling zelf met een oplossing komt.

Toekomstgericht onderwijs voor mij: doceren of coachen?

De bovengenoemde spanning tussen betrokkenheid naar de leerling en het bewaren van afstand om de leerling in de actie te zetten, vind ik erg mooi. Ik vind dat ik mij hier zelf nog in moet ontwikkelen als ik een toekomstbestendige lerarenopleider wil zijn op het gebied van APV, studieloopbaanbegeleiding en het begeleiden van werkplekleren.

De vraag die ik volgend jaar beantwoordt hoop te krijgen, is wat ik zelf nodig heb om te slagen in toekomstbestendig onderwijs. Een groot vertrouwen in studenten heb ik al, soms wellicht te groot. Teleurstelling over studenten die naar mijn mening onvoldoende betrokken zijn ligt dan op de loer. Als ik hier nu op reflecteer, zie ik echter in dat er meerdere vormen van betrokkenheid zijn, dan de in mijn ogen 'juiste' betrokkenheid. Ik zal me er ook bij moeten neerleggen dat het leren van studenten niet altijd onder mijn toezicht oog gebeurt, maar juist op de plaats waar dit het beste kan gebeuren: in de praktijk. Dit betekent voor mij ook, dat ik een deel van het onderwijsproces zal moeten durven loslaten...

En dat vind ik best spannend.